

Лешок и соседните села

4.1.5 ОСЛОВУВАЊА

Изразувањето на роднинските и други односи во Долно полошките села

Познат факт е дека во споредба со западнословенските и источнословенските јазици изразувањето на роднински и сл. односи во македонскиот и соседните словенски јазици е доста своеобразно.¹ Како и во другите области од јазикот, долнополошките говори се совпаѓаат или стојат близку до западномакедонските говори. Сепак, во некои случаи тие се изделуваат со извесни посебности, коишто настанале во текот на нивниот историски развиток.

Вниманието тута го привлекуваат два вида особености: а) фонетско-морфолошки и лексички особености со домашна основа одн. домашно потекло, и б) особености обусловени од странско влијание, коишто е одразено во извесен број заемки. Двата вида особености во долнополошкиот крај имаат свои карактеристики, коишто се изразени на следниов начин.

Обраќање кон постара сестра со зборот чеча (= џеџа, дада) одн. со формата чечо! Одбележување тута бара пред сё фактот дека синонимите *дада*, *џеџа* и *чеча* имаат различна застапеност. Во западномакедонските говори преовладува употребата на зборот *џеџа*, коишто во РМЈ е регистриран б.е.з. ознаката *дијал.* -- со следново толкување „(обраќање кон постара сестра) *дада*, сестрица“. Далеку поширок ареал на употреба има синонимот *дада* (тур. *dada*, *dadi*), бидејќи, освен на голем број македонски говори, познат им е и на соседните словенски јазици, така што спаѓа во балканскиот јазичен блок.

а) Фонетско-морфолошки и лексички особености од домашно потекло. Извесни особености од овој вид својствени им се, повеќе или помалку, и на некои од другите македонски говори. Еден дел од разгледуваните особености сепак имаат локален карактер. Според наши согледувања, долнополошкиот крај тута се изделува со посебности во изразувањето на определени видови обраќања кон роднини и др. лица, во кои спаѓаат: обраќање кон постар брат; обраќање кон постара сестра; обраќање меѓу снаата и свекрот и свекрвата со нивните возрасни роднини; обраќање меѓу зетот и тестот со неговата сопруга; меѓусебно обраќање на роднините од момчето и невестата; обраќање меѓу јатрви и меѓу золва и јатрва; обраќање меѓу деверот и невестата; обраќање кон жени според името на сопругот + *-ица/-ицето*.

Лешок и соседните села

ојца,-ејца); меѓусебно обраќање на жени (обично од иста или приближна возраст) со зборот *кучко!* – с о или б е з негативна нијанса во значењето. Посочените видови обраќања кон роднини и др. лица во долнополошкиот крај ги имаат следниве карактеристики:

Обраќање кон йостар брат. За разлика од другите македонски говори, во кои обраќањето кон постар брат обично станува со зборот *байе!* (галовна форма од зборот *брат*) со изведенките *байко!, байка!, байенце!*, во долнополошкиот крај таква функција има заемката *ајо*.

Обраќање кон йостара сестра со зборот чеча (= цеца, дада) одн. со формата чечо! Одбележување тута бара пред сё фактот дека синонимите *дада, цеца* и *чеча* имаат различна застапеност. Во западномакедонските говори преовладува употребата на зборот *цеца*, којшто во РМЈ е регистриран б е з ознаката *дијал.* -- со следново толкување „(обраќање кон постара сестра) *дада, сестрица*“. Далеку поширок ареал на употреба има синонимот *дада* (тур. *dada, dadı*, бидејќи, освен на голем број македонски говори, познат им е и на соседните словенски јазици, така што спаѓа во балканализми.

Употребата на зборот *чеча* по сё изгледа е ограничена главно во долнополошкиот крај, бидејќи кај некои жители од градот Тетово срекава конкуренција во синонимот *дада*. Не ни е познато дека зборот *чеча* бил предмет на разгледување, кое во стручната литература веројатно би резултирало со известни податоци за неговото појавување и затврдување во полошкиот крај. Но ако се тргне од фактот дека во фонетско - морфолошки поглед *чеча* најблиску стои до зборот *цеца*, а по значење наполно се совпаѓа со него, сметаме дека може да се изнесе мислење дека претставува разновидност на зборот *цеца* (од кој е добиен по пат на минување на гласот *ц* во *ч*, т. е. *цеца > чеча*). Патем одбележуваме дека зборот *цеца* од повеќе автори се смета за галовна форма на зборот *сестра* и дека притоа има корени во детскиот јазик. Изнесената претпоставка за појавувањето на зборот *чеча*, мислам, се потврдува и од постоењето на зборот *цица*, којшто со истото значење е затврден во мијачките говори.

Што се однесува до изделувањето на значењето постара сестра, на мислење сме дека тоа во голема мера се должи на потребата од издиференцираност на зборот *чеча* (= *цеца*) во однос на зборот *шешка*, којшто се срекава со две значења: а) постара сестра, и б) секое постаро женско лице. Сепак, треба да се има на ум и

Лешок и соседните села

околноста дека изделувањето и затврдувањето на споменатото значење можело да биде потпомогнато и од постоењето на значењето постар брат.

Во долнополошкиот крај зборот *чече* изгледа има нееднаква распространетост. Веќе споменавме дека тој во градот Тетово скрекава конкуренција од страна на заемката *дада*. Во некои средини од долнополошките села употребата на зборот *чече* е исто така различна, т. е. варира. Така, на пример, во нашата фамилија, како и во фамилиите на нашите вуйковци, посочената заемка не наоѓаше примена, кое може да се објасни и со околноста дека нашите сестри беа главно помлади од нас. Меѓутоа, случајот беше наполно подруг со семејството од тетка Перса, сестра на мајка ми. Таа имаше седум деца, од кои само последното беше машко. Зборот *чече* кај нив беше во полна употреба, сп.: *чече* или *чече Миља*, *чече Менча*, *чече Милира*, ... Посочениот збор е сосем обичен и во другите долнополошки села. Примери за неговата употреба во с. Лешок приведува Митко Спироски, сп.: „*со чече ја ословувам постарата сесра Милица*, а така ѝ се обрнуваат и мојот прв братучед Борче и првата братучеда Рада”; или: „*У Љешек свекое помало дете ако има погольема сесра или братучед га викаа чече*”.

Обраќање меѓу снаата и свекрвата -- свекрвата (со нивните возрасни роднини). Свекрот и свекрвата кон снаата се обраќаат со зборот *несито!* или *неесито!* (<невесто!). Во еден дел од македонските говори обраќањето кон снаата не станува со зборот *неесито!*, туку со *снао! (снашке!)* или по личното име. Снаата кон свекрот и свекрвата се обрнува со зборовите *шайче!* и *мамо!*, што е случај главно и со другите македонски говори, како и со низа други јазици. Обраќањето кон снаата со зборот *несито!* или *неесито!* (< невесто!) од страна на свекрот и свекрвата и нивните возрасни роднини, а на снаата кон свекрот и свекрвата со зборовите *шайче! - мамо!* во долнополошките села беше доследно и воопшто влегуваше во нормите на обраќањето. За илустрација ќе ги приведеме следниве примери: Дедо ми Марко и баба ми Руса (жители од с. Отуње) со своите роднини (неговиот брат, дедо Серавиль (=Серафим) и баба Серавилица, како и нивните деца: тетка Цана, Стојна, Нада и апо Богоја, кон мајка ми Мара (<Марија) целиот свој живот ѝ се обрнува со зборот *несито!* или *неесито!*, а мајка ми кон баба ми исто така целиот свој живот ѝ се обраќаше со зборот *мамо!* Меѓутоа, со нашето преселување во градска средина, што е случај со мнозина од долнополошкиот крај, посочениот начин на обраќање меѓу снаата и свекрвата -- свекрвата е значително нарушен и веќе забрзано се губи.

Лешок и соседните села

Зборот *несѣто!* (*неесѣто!*) обично се заменува со личното име на снаата, а место *шайче!* - *мамо!* се слушаат зборовите *чичко!* и *штейка!*, коишто денес веќе има речиси општомакедонски карактер.

Обраќање на зетоӣ кон шесѣто и неговата сопруга и обратно. И во употребата на овој вид обраќање долнополошките села главно не се разликуваат од другите македонски говори, т.е. зетот кон тестот и неговата сопруга се обрнува со зборовите *дедо* и *баба*. Таквото обраќање кај помладите поколенија, коишто најчесто живеат во градски средини, во поново време изостанува, т. е. се потиснува од зборовите *чичко* и *штейка*, коишто главно претставува општомакедонска појава. Обраќањето на тестот и неговата сопруга кон зетот обично станува со *зейче!* или според неговото име. Во врска со посочениот вид обраќање треба да се одбелжи и фактот дека во долнополошкиот крај не е запазен наследниот словенски збор *шесѣт* (срп. и хрв. *шасѣт*, буг. *тъсѣт*, рус. *тест*/), со кое се разликува од повеќето македонски говори.

Меѓусебно обраќање на роднините од момчето и невеситата. Слично на другите македонски говори, обраќањето во долнополошкиот крај станува со зборовите *свай* и *свака*, т. е. *свайче!* и *свако!*. Споменатиот начин на обраќање всушност претставува норма, којашо е затврдена во македонски средини. Во поново време, меѓутоа, кај помладите поколенија, коишто најчесто живеат во градски средини, се забележува отстапување и од посочената норма. Имено зборовите *свай* - *свака* одн. *свайче!* - *свако!* се заменуваат со личното име на дадениот (дадената) роднина, на пр. : *свайче!* или *Љубе!*; *свако!* или *Дивно!*; сп и:: му реков на *свайтоӣ* (*Љубе*) или на *Љубе;* 'и дадов на *сваката* (*Дивна*) или 'и дадов на *Дивна*.

Обраќање меѓу јаирви или меѓу золва и јаирва. За долнополошкиот крај во случајов е карактеристично не само дека родбинските зборови *золва* и *јаирва* се добро запазени и имаат честа употреба, туку и нивното меѓусебно обраќање. Така, помладата од нив се обрнува со зборот *сесирице!* + личното име, на пр.: *сесирице Душке!*, *сесирице Цено!* (*Стојно!*), додека постарата кон помладата се обраќа со зборот *несѣто!* или *неесѣто!*. Слично на повеќето од разгледуваните начини на обраќање кон роднини, посочениот вид обраќање во долнополошкиот крај под влијание на градските средини и медиумите станал сосем редок. Употребуваните зборови во обраќањето:-- *сесирице!* и *неесѣто!* се речиси заборавени, така што најчесто се заменуваат со личното име.

Лешок и соседните села

Обраќање меѓу деверот и невестата. Во долнополошките села деверот кон невестата се обрнува со зборот *несќо!* или *неесќо!*, а невестата кон деверот се обраќа со зборот *брайќе!* и неговото лично име. Таквото обраќање притоа останува во текот на целиот живот. Освен во долнополошкиот крај, споменатиот вид обраќање, со известни посебности, познат им е и на дебарските говори. Така, на пример, во с. Гари и Рајчица деверот кон невестата исто така се обрнува со зборот *невесќо!*, а невестата кон деверот се обрнува со зборот *байќе!* (< *брайќе!*), притоа при секое видување со него му бакнува рака. Од долнополошкиот крај можат да се посочат следниве примери за меѓусебно обраќање на девер и невеста. Во с. Отуње дватали сум бил девер. Некогашните невести (Миљаница и Богоица), на кои им бев девер, -- целиот свој живот ми се обрнуваа со *брайќе Борис!*, а јас кон нив со зборот *несќо!* или *неесќо!* Во случаи на дополнување одн. појаснување, го додавав нивното име според личното име на мажот + -ица: ја видов *несќа Миљаница;* *несќа Богоица;* ѝ реков *на несќа Миљаница, на несќа Богоица.*

Посочениот начин на обраќање на деверот кон невестата со зборот *несќо!* (*неесќо!*) во долнополошкиот крај е не само цврсто затврден туку претставува и фреквентен збор. Посебно внимание кај мене тој побуди при една посета на апо Богоја (преселен во Скопје), кадешто беа присутни Богоица и нивниот 46 годишен син Андре. Во разговорот некако сум го употребил и зборот *несќо!* во обраќање кон мајка му, коешто за мене беше сосем нормално и претставуваше одамнешна навика. Наеднаш, зачуден од таквото мое обраќање кон мајка му, Андре ме праша: „Мајка ми за тебе сё уште е нееста?” Бев доста изненаден од неговата забелешка, но се прибраав и му објаснив дека сум ѝ бил девер на мајка му, па затоа ѝ се обраќам со зборот *несќо!*, а таа мене ми се обрнува со *брайќе Борис!* Зачуденоста на Андреа од моето обраќање кон мајка му со зборот *несќо!* е разбиралива, бидејќи таквото обраќање во градски средини е значително нарушуено и застарено, поради што веќе од поодамна забрзано се губи.

Обраќање кон жени според личношто име на сопругот + -ица (-ојца, -ејца): Миљаница, Трибуница; Маркојца; Томејца. Обраќањето од овој вид станува како од страна на жени така и од страна на мажи и деца (последниве пред името според мажот +ица обично го употребуваат и зборот *нина* или *баба*, на пр.: *нина Стјојаница; баба Маркојца.* Посочениот начин на обраќање, навистина, познат им е, повеќе или помалку, и на другите западномакедонски говори, како и

Лешок и соседните села

на одделни српски говори. Кај некои словенски јазици во употреба е обраќањето по фамилното име на мажот, сп. слов. *Borčnica* (Борчник), *Северица* (Север). Долнополошките села тута се изделуваат главно со големата распространетост и фреквенција на самото обраќање, коешто се потврдува од фактот дека крсното лично име на многу жени им е познато само на тесен круг луѓе, најчесто на врсниците (врсничките) и постарите луѓе. Од овие причини, јас, како и други отунчани, не го знаев крсното име на *баба Горчејца*, на *баба Ангелица*, *Пејтрушица*; или: на *Микајљица*, *Миљаница*, *Тријуница* и др. За крсното име на *вујна Гиѓојца* (*Цена*) и *вујна Горојца* (*Сирма*) дознав некако отпосле, без некогаш да сум го употребил, додека крсното име на *вујна Митојца* и ден - денес ми е непознато. Сп. и примери од с. Лешок: „нина Цобејца“ (*Цобе < Слободан*), *нина Борејца*; *баба Блажејца*, *баба Михрејца*, *баба Тодејца*, *баба Симчејца*, *Майтојца*, *баба Давишица*, *баба Митојца*, *баба Симојца*, *баба Цвейша-Триччејца*, *Риска-Пејтрушица*“ (Митко Спироски).

Обраќање меѓу жени, обично од иска или приближна возраст, со зборот кучко!

-со и бе з негашива нијанса во значењето. Освен со основното, т. е. пејоративното значење на пр.: Што си дошла тука, *бре кучко една!*; зборот *кучко!*, во долнополошкиот крај се употребува и во обраќање меѓу жени, обично врснички, -- *без пејоративна нијанса* во значењето, сп. примери од с. Отуње: Ту, мори *кучко!*, што ти дошло на глава. -- Леле, *кучко*, што те нашло!. Посочениот начин на обраќање е сепак доста редок и притоа се чувствува како застарен, особено кај помладите поколенија. Во другите македонски говори употребата на зборот *кучко!* без пејоративна нијанса во значењето изгледа воопшто не се среќава.

б) *Особености и обусловени од странското вездесје з в о*. Освен со голем број зборови наследени од прасловенскиот јазик или понови творби (сп., на пр. *браћучед*, -а, -ка; *чедо*, *дедо* - *баба*; *вујко* - *вујна*; *внук* - *внука*, -чка, *зет*; *золова*, *јајрва*; *син* - *снаа*; *шешка* - *шешин* и др.), изразувањето на родбински односи во македонскиот јазик станува и со извесен број заемки од грчко, романско, турско и албанско потекло. Нивното навлегување во македонските говори се одвивало во текот на многувековните контакти на македонското население со нашите соседи: Грци, Власи, Турци и Албанци. Но за разлика од некои македонски говори, во кои еден дел од споменатиот вид заемки имаат грчко и романско потекло (сп. гр. : *нунко* - *нунка*, *калимана* - *калимана* < кум - кума >) во

Лешок и соседните села

долнопошкиот крај такви заемки не се скрекават, туку само од албанско и турско потекло. Тоа се објаснува главно со фактот дека грчкото и романското влијание во долнополошкиот крај се чувствуvalо нешто послабо од она на другите два јазика, кое, мислам, се потврдува и од околноста дека мнозина долноположани, независно од својата наобразба, во недалечно минато (некои од нив и денес) зборувале турски или албански, а дел од нив го знаеле и едниот и другиот јазик. Така, на пример, во нашата фамилија дедо ми Марко, жител на с. Отуње, земјоделец и фурнарија, го познаваше турскиот и албанскиот јазик, а татко ми Tome, предимно фурнарија во Скопје, течно зборуваше турски. Во разгледуваните села² нашето внимание го привлекуваат токму посочениот вид заемки од албанско и турско потекло, во кои спаѓаат следниве: А л б а н и з м и айо, ако и бир (сп. и изведенката бирко):

З б о р о т *айо* < бате, батко > : алб. *айё* < постар брат >. Во РМЈ и РМНП зборот *айо* е регистриран со значењето *старишило со кое се љлашаат деца*, од кое се гледа дека не стои во врска со алб. збор *айё*. Наполно неодбележен е во „Албанско-српскохрватски речник”, Приштина - 1980, од М. Ндреца, како и во „Македонско-албански речник”, Скопје - 1967, од Миле Ќорвезировски и Љутви Руси. Регистриран е, меѓутоа, во 1981 (Речник на албанскиот современ јазик) со ознаката „крахин” < регионал. >, се посочени д в е значења за постар брат >; < име (назив) којшто го употребуваат деца и женски лица во обраќање кон татка си. Употребата на зборот *айо* со значењето постар брат или братучед и сл, во македонскиот јазик е изгледа ограничена главно во долнополошкиот крај. Имаме информации дека во градот Тетово пораспространет е синонимот *байе*, којшто во долнополошкиот крај е, меѓутоа, наполно потиснат од заемката *айо*.

По својата форма и значење *айо* стои сосем близку до албанскиот збор *айё*, чијшто афикс *-ё* е предаден со македонскиот (словенски) афикс *-о*, сп. : *айё-ё* > *айо-о*. Но, за разлика од албанскиот јазик, во кој зборот *айё* е регистриран со споменатите д в е значења, во долнополошкиот крај тој се употребува само со првото значење, коишто, меѓутоа, се скрекава и проширедо. Имено, покрај обележувањето постар брат, заемката *айо* се употребува и со значењето постар братучед или постар роднина (= чичко), како и со функцијата обраќање кон постар брат,

² Податоци за написот имаме од одделни жители на селата Сетоле, Отуње, Једоарце, Лешок, Тетово.

Лешок и соседните села

братучед или постар роднина, така што во долнополошкиот крај семантички не се совпаѓа наполно со албанскиот збор *aïë*.

За основно или постаро од двете посочени значења на заемката *aïo*, несомнено, треба да се земе значењето постар брат и функцијата обраќање кон постар брат, коешто е преземено од албанскиот збор *aïë*. Но, како што споменавме, во разгледуваните говори, тоа се среќава и прошириено со значењето братучед или друг постар роднина. Примери од овој вид во долнополошкиот крај се сосем обични. Во с. Лешок такви примери посочува Митко Спироски, којшто кон својот постар брат Мирко се обрнува со зборот апо = бате, *baićo*; или: „Љешек свекое помало дете ... ако има постар брат или братучед, го вика *aïo*“. Ист е случајот и со другите долнопошки села. Така, во с. Отуње, ние, децата од фамилијата на Марко Божинов, во обраќање кон Богоја, прв братучед на татко ми, се служевме со зборот *aïo* или со *aïo Bođoja*, а не со чиче (= чичо, чичко) или чиче *Bođoja*, како што е тоа случај во другите македонски говори. Формата чиче е закрепена и во дебарските говори, во кои заемката *aïo* не е навлезена, т. е. во употреба е зборот *baiće*.

При разгледувањето на заемката *aïo* паѓа в очи исто така фактот дека синонимот *baiće* (сп. и изведенките *baićo*, *baićka*, *baićenče*), којшто во повеќето македонски говори е широко распространет, па како таков нашол место и во РМЈ: „*baiće* т и п naziv za brata od mila, bata“), - во долнополошкиот крај не се среќава, т. е. наполно е потиснат од зборот *aïo* = алб. *apë*.

З б о р о т *aço* < чичко, стрико > : алб. „*axhë* стриц, очев брат, чича“ (Н). Во РМЈ, како и во МАКАЛР и РМНП, овој збор не е регистриран. По својата форма тој е сосем близок, а по значење наполно се совпаѓа со албанскиот збор *axhë*, чијшто афикс -ë е заменет со свој афикс (-o), т. е. *axh-ë* > *aç-o* (сп. и *aï-ë* > *aï-o*). Споменатиот збор во албанскиот јазик претставува турцизам, којшто се изведува од „*amica*, *amica* Onkel (Bruder des Vaters)"*Boretzky*³ = чичко (брат на таткото). Застанен е, повеќе или помалку, во долнополошките села со градот Тетово, како и во некои

³ Зборот *aço* во албанските говори е регистриран со неколку форми, сп. : „*amixhë* M., *axhë* T., M., T., *axhe* L., ac M., pl. *acaljar* P. (fgl. auch *xhaxha*, *xhajë*, *xha*, *xhakë*, *mixhë* < *Onkel* >“ (B o r e t z k y) = ~i~ko.

Лешок и соседните села

од другите западномакедонски говори. Од заемката *ајо* се разликува и по тоа што синонимот со македонска (словенска) основа не е наполно потиснат од употреба, т. е. во долнополошкиот крај синонимите *ајо*, *стрико* (срп. и хрв. *стриц*) и *чиче* (= чичо, чичко) се употребуваат напоредно, при што во извесни средини пораспространет е синонимот чиче, а во други се употребува заемката *ајо*. Илустративен е случајот со нашата поширока фамилија од с. Отуње. Обраќањето кон дедо ми Марко од страна на децата од брат му Серавиљ (нашите тетки: Цана, Стојна, Нада и апо Богоја) стануваше само со зборот *чиче*, додека некои други фамилии (Аврамови, Атанасови, Кљаковци и др.) се служеа со синонимот *ајо*. Некакви недоразбирања во поглед на значењето и употребата на единиот и другиот синоном меѓу луѓето од споменатото село немаше.

Примери за употребата на зборот *ајо* во с. Лешок посочува Митко Спирошки: сп. : „со *ајо* го ословувам братот на татко ми Живко, по име Слободан (*ајо* Џобе), потоа со *ајо* го ословувам и првиот братучед на татко ми Живко, кој се вика Боре (*ајо* Боре), а со *ајо* се ословуваат и други повозрасни луѓе: *ајо Томе*, *ајо Филип*, *Ајо Миле*, *ајо Крстијо*, *ајо Јове* и др. лица од Љешек“; или: „мужите од среден врс ги викавмо со *ајо*, на пр.: *ајо Џобе*, *ајо Томе*, *ајо Миле*, *ајо Крстијо*, *ајо Пејче*, *ајо Борис*, *ајо Иван*“.

З б о р о ј ј бир < син > и и з в е д е н к а ј ј а бирко < синко!, чедо!; внучко! > : алб. *bir* < син >. Од македонските речници евидентиран е само во РМЈ со значењето < син >, но и со ознаката дијал. За разлика од РМЈ, овој збор во FGSSH (Речник на современиот албански јазик) е регистриран со пет основни значења. Одделно е приведена и протолкувана исто така изведенката *бирче*, сп. : „*birçë bised.1. përk* Djalë и ri; *бир* < фје-ак, мом-и>; син H >; 2. *tospërëf*“. Освен долнополошките говори, заемката *бир* ја познаваат и еден дел од другите западномакедонски говори, во кои таа ое употребува само во обраќање со значењето сине!, синко! или внучик!. Одбележување, освен тоа, бара фактот дека зборот *бир* се среќава и со нијансите поддршка, насрчување или охрабрување, како и со нијансата јунак, на пр. : *а бре бир!*; или: „не плачи, биро мое!“; „што ти е, биро!“ (Митко Спирошки, Лешок); или: „а бе бир на шайто“ (с. Рајчица, Дебарско); сп. и прекар во с. Лешок - „Биро бабино“ (Митко Спирошки).

Употребата на зборот *бир* и изведенката *бирко* во однос на синонимот *син* и формите *сине!* и *синко!* бара извесно појаснување. Имено, не може да се одмине фактот дека домашниот синоним *син* и

Лешок и соседните села

формите *сине!* и *シンко!* во долнополошкиот крај имаат значителна распространетост, додека *бир* и *бирко* се среќаваат главно со функцијата о браќање кон син или внук, како и со споменатите нијанси (насрчување, охрабрување и сл.).

Турцизми: *балдеза*, *баџанак*, *дада* и *нина*. Во врска со овие заемки паѓа в очи, меѓу другото, дека во постојните речници на албанскиот јазик од нив се регистрирани само *баџанак* (алб. *baxhanak*) и *дада* (алб. *dadë*, покрај *nënëz* < тур. *nene*; *loke* и *nënëloke*). Зборот *балдеза* (= свеска) се предава со *kunatë*, додека *нина* (тур. *nine*) се изразува со зборовите *emtë*, *йезе* (тур. *teyze*) и *tallë*. За изразување на зборот *чеча* = *цеца* служат зборовите *йезе*, *emtë* и *halla* (тур. *hala*). Меѓу посочените турцизми со својот ареал на употреба се изделува зборот *баџанак*, кој не само што има општомакедонски карактер, туку со ист или сличен гласеж се среќава и во соседните словенски јазици (срп. *йашеној*), како и во албанскиот јазик (*baxhanak*). За разлика од турскиот јазик во кој се употребува со две значења: „шурин; својк“ (М), во балканските јазици се среќава главно со едно значење – она на зборот *својк* <мажот од сестрата на жената>. Другите посочени турцизми во долнополошкиот крај ја имаат следнава застапеност и др. особености.

Заемката *балдеза* < свеска > :тур. *Baldiz* < Schwiegerin (Schwester der Frau) > X – С (свеска, сестра на жената). Во РМЈ овој збор останал без регистрација, но со гласежот *балдаза* одбележен е во РМНП. Сепак, во споредба со зборот *нина* има далеку поширок ареал на употреба, т. е. се среќава во голем број западномакедонски и источномакедонски говори (сп. и буг. *балдъза*). Од турскиот оригинал зборот *балдеза* се разликува главно со извршените фонетско-морфолошки промени. Така гласот *i* од *baldiz* во долнополошкот крај е предаден со *e* (во други македонски говори има и подруг гласеж), а самиот збор добил и македонска флексија – *a*, сп. *baldiz* > *балдеза*, покрај *балдаза* (РМНП), *балд'за* и *балд'ска* (с. Рајчица, Дебарско). Значењето на посочениот турски збор сепак не се променило, т. е. останало исто. Паѓа в очи, освен тоа, дека словенскиот збор *свеска* (ср. *свасишка*, рус. *svox~epica*) во долонополошкиот крај е потиснат од синонимот *балдеза* и денес станал наполно отсутен. Од друга страна, одбележување бара исто така околноста дека спротивно на заемките *дада* и *нина* (в. подолу), заемката *балдеза* не се употребува со функцијата о браќање.

Лешок и соседните села

З а е м к а т а *дада* < постара сестра, тетка > и изведенката *дадица, -ичка* : тур. *dada, dadt* < *nana, kormilica, мамка* > (M) = дадилка. Паѓа в очи дека по значење не се совпаѓа наполно со посочениот турски збор, но тоа е случај и со други заемки од турскиот јазик (сп.: *баџанак, нина*). Овој турцизам тука го споменуваме само за да одбележиме дека во полошкиот крај не затврден, т. е. место него се употребува зборот -чече, в. стр. 1.

З а е м к а т а *нина* < стрина > тур. *nine* < мајка ; мамо ! > (M) ; „1. Großmutter. 2. altes Mütterchen“ (H- §); сп. и *nine* < 1. баба; 2. стара мајчица, мајче > (LTTD). Турскиот афикс -е од зборот *nine* е предаден со домашниот афикс -а, којшто е типичен за именките од женски род. Во постојните македонски речници разгледуваниот збор не е одбележен. За разлика од турскиот јазик, во кој *nine* со споменатите значења, како и со составите *hantn nine* и *kadtn nine* со значењето б а б а претставува стандарден и фреквентен збор, заемката *нина* има ограничен ареал на употреба. Застапена е предимно во полошкиот крај со градот Тетово, потоа во дебарските и во некои други македонски говори, во кои, меѓутоа, се среќава со поизменето значење: т. е. со значењето с т р и н а. Патиштата по кои станало изделувањето на посоченото значење остануваат доста нејасни. Според наши согледувања, значењето с т р и н а веројатно е изделено по пат на проширување на значењата што зборот *нине* ги има во турскиот јазик, Неговото издлрување сепак, можело да стане и од потребата за диференцирање од значењето б а б а.

И покрај тоа што во полошкиот крај е запазен и домашниот синоним *стрена*, сепак преовладала употребата на заемката *нина* со формата *нино!* во о б р а к а њ е , потврда за тоа, меѓу другото, имаме во нашата фамилија. Така, баба ми Руса на апо Богоја му беше *нина*, и тој кон неа се обрнуваше само со *нино!* Истиот збор го употребуваше и татко ми кон мајка му на апо Богоја (баба Серавилица). Примери за употребата на зборот *нина* во с. Лешок посочува Митко Спироски, кој со *нина* ја ословува жената на својот стрико Слободан, којшто се вика Љубица, како и повозрасните жени од Лешок; сп.: „Женете од среден врс со старос на мама ги викаф со *нина*, на пр. : „*нина Цобејца, нина Томејца, нина Петрејца, нина Љубојца, нина Гorceјца, нина Филипојца, нина Крстојца и т. н.*“; сп. и примери од Дебарско: „*нина е подалечна роднина, постара комшивка*“ (Јорданка од с. Гари, Дебарско).

Од изнесеното за двета вида особености во изразувањето на родбинските и сл. односи се гледа дека нивната проблематика е доста сложена и дека не може да биде наполно исцрпена во еден напис, прв од ваков вид. Неизбежни се извесни празнини и недогледувања, како во поглед на податоците така и во нивната обработка, а можеби и толкувањата и сл., коешто во иднина ќе треба да биде надминато.

Лешок и соседните села

Користам прилика да им изразам благодарност на сите информатори, што голем број од податоците на госп. Митко Спироски кој ми даде текст во писмена форма под назив: **Прекари и ословувања на лица од Лешок**, така што значително ми ја олеснила работата со пишувањето на написот. За неговото залагање и многуте информации му должам посебна благодарност.

Информатори:

Стојна Стефановска од с. Отуње, род. 1924.

Митко Спироски од с. Лешок, род. 1949.

Живко Георгиевски од г. Тетово, род. 1930.

Иванод с. Рајчица, Дебарско, род. ...

Јорданкаод с. Гари, Дебарско.

Обработил.
проф. Д-р Борис Марков, Отуње

4.2 ОБИЧАИ НА ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

Некои аспекти во врска со употребата на термините: "верувања", "обичаи", "традиции"

Во голем обем од пишувани материјали каде што станува збор за културното наследство на еден народ или населба од еден или повеќе етнички, постојано е присутна проблематиката околу религиозните прашања, како општа појава кај сите народи во светот, како и некои други особености, тесно поврзани со суеверни традиции и слично. Често пати овие наследства кај народот се толку многу испреплетени, така што човек кој недоволно е упатен во христијанското поимање на светот и животот во него, заклучува дека тешко може да се издиференцира верата од празноверието, односно, догмата од суеверието.

Затоа, овој пат ќе се обидам накусо да ги појаснам работите околу прашањето: што е вистинска вера според христијанското учење, а што суеверие. Впрочем, и самиот јеромонах Кирил Пејчинович, поттикнат од присуството кај нашиот народ на многу силен наплив на суеверни однесувања и постапки, бил принуден во